

جزوه کمک آموزشی نکات و خلاصه درس:

علوم و فنون ادبی

(درس اول)

مقطع تحصیلی:

دوره دوم متوسطه - گروه انسانی

پایه:

دهم

تهیه و تنظیم:

مرکز تحقیقات مهندسی ثمین

تمامی حقوق این اثر برای مرکز تحقیقات ثمین محفوظ می باشد.

Iranischool.com

درس اول : مبانی علوم و فنون ادبی

متن: هرچیزی که ذهن ما را به پویایی درآورد، متن است.

متن در معنی وسیع آن: منظور از متن فقط نوشته‌های روی کاغذ نیست؛ نوشته‌ها، صداها، بوها، مزه‌ها و لمس کردنی‌ها و ... هر کدام، متن به شمار می‌آیند.

انواع متن: شنیداری، دیداری، بویایی و ...

مثال: متن دیداری مانند کتاب‌ها و متن شنیداری یا خوانداری مانند کتاب‌هایی که توسط کسی خوانده می‌شوند.

برای شناخت و ارزیابی متون، یکی از آسانترین و کاربردیترین شیوه‌ها این است که متن در سه قلمرو بررسی شود:

قلمروهای سه‌گانه بررسی متون ادبی: زبانی، ادبی، فکری

در کتاب درسی، مقصود از متن فقط آثار مکتوب ادبی است.

در یک نگاه کلی، آثار ادبی را به دو بخش زیر تقسیم می‌کنیم: 1- شعر 2- نثر

کالبد شکافی متن:

بررسی پیکر و کالبد شعر و شناخت عناصر و سازه‌های آن را کالبد شکافی می‌گوییم.

پنج گام کالبد شکافی متن (شعر):

- ✓ خوانش
- ✓ شناسایی و استخراج نکات زبانی
- ✓ شناسایی و استخراج نکات ادبی
- ✓ شناسایی و استخراج نکات فکری
- ✓ نتیجه‌گیری و تعیین نوع

1- مراحل خوانش شعر:

خواندن دقیق متن به عنوان نخستین گام مؤثر در رویارویی با متون
نگاهی کلی به متن از آغاز تا انجام برای کشف لحن و آهنگ متن متناسب با اثر
خواندن یک‌باره و بی‌گسست تمام اثر برای درک ارتباط طولی و فهم محتوا

روایت داستان روباه و شکارچی:

روباهی سحرگاه به دام افتاد، سپس به حيله‌گری و چاره‌سازی اندیشید. [باخود گفت:] اگر صیاد مرا ببیند، فوری مرا می‌کشد و پوستم را به رخت‌شو می‌دهد. آن‌گاه خودش را به مردگی زد و از ترس جانش خود را به زمین انداخت (تا صیاد خیال کند او مرده است). صیاد آمد و خیال کرد او مرده است. درحالی که نمی‌توانست آن را دست‌کم بگیرد و از آن بگذرد، گوش او را از بیخ برید و [گفت:] گوش او خوب به درد من می‌خورد. روباه در دل با خود گفت غصه نخور، حالا که زنده مانده‌ای نبودن یک گوش عیبی ندارد. دیگری آمد و [با دیدن روباه] گفت: زبان او به کار من می‌آید. آن مرد هم زبان روباه را برید، ولی روباه از ترس جانش حتی ناله هم نکرد. کس دیگری آمد و گفت: از همه چیز این روباه دندانش به کار من می‌آید. روباه، باز ناله و صدایی نکرد تا اینکه آهن آوردند و به سختی چند تا از دندان‌هایش را کردند. روباه در دل گفت: اگر زنده بمانم، نبودن دندان و گوش و زبان را می‌توان تحمل کرد. کس دیگری آمد و گفت: من دل روباه را انتخاب می‌کنم که برای یکی از بیماری‌ها مفید است. وقتی روباه نام دل را از دور شنید، در آن لحظه، از ترس، گویی جهان پیش چشمش تیره و تار شد. روباه در دل می‌گفت: دل را دیگر نمی‌توان بازیچه گرفت، اکنون من باید در کارم حيله و نیرنگ به کار ببرم. این را گفت و با فریب و نیرنگ زیاد، مانند تیری که از کمان پرتاب شود، از دام رها شد و گریخت. داستان دل، موضوع بسیار شگفتی است، به همین علت داستانش در تمام مردم جهان تأثیر گذاشته است.

2- شناسایی و استخراج نکات زبانی:

- وجود واژگان کهن؛ مانند «گازر»، «نمی‌یارست»
- کمی واژگان غیر فارسی
- کاربرد شبکه معنایی؛ مانند «حيله، دستان، تزویر، دام» و دل، زبان، گوش و دندان»
- ترکیب‌سازی؛ مانند «روبه‌باز»، «حيله‌سازی»
- کاربردهای تاریخی دستور: «مُرده کرد»، «نمی‌یارست ... کم‌انگاشت»، «به‌کار آید همی»
- سادگی و کوتاهی جمله‌ها: مانند «به دام افتاد روباهی سحرگاه»، «به روبه‌بازی اندیشید در راه»، و ...
- بیشتر کلمات شعر، ساختمان ساده ندارند؛ مانند «دام، روباه، صیاد، گازر، گوش، دل، زبان و ...»
- زبان شعر، ساده و روان است و پیچیدگی ندارد.
- و ...

3- شناسایی و استخراج نکات ادبی:

سطح آوایی

قالب شعر: «قرار گرفتن قافیه در پایان هر دو مصراع یک بیت ← مثنوی

واج‌آرایی: تکرار واج صامت / ن / در دو بیت زیر:

نزد دم، تا که آهن در فکندند به سختی چند دندانش بکنند
به دل، روباه گفتا: گر بمانم نه دندان باش و نه گوش و زبانم

سطح بیان

کنایه: «ترکِ غم گرفتن»، «دمِ نزدن» و «جهان بر چشم او شد تیره» و ...

تشبیه: «بجست از دام، همچون از کمان تیر» و ...

مراعات نظیر: دندان و گوش و زبان، کمان و تیر، جان و تن و ...

4- شناسایی و استخراج نکات فکری:

از مقایسه اجزای بدن (گوش، زبان و دندان) با «دل» و برتری دادن دل به همه اجزا در این شعر، به این نکته پی می‌بریم که شاعر «دل» را جایگاهی با اهمیت می‌داند و به همین سبب می‌گوید: «با دل نیست بازی» و بعد از این، در بیت پایانی، نتیجه‌گیری عرفانی شاعر آشکار می‌شود. این شعر اگرچه ظاهری ساده و داستانی دارد، پایان‌بندی و نتیجه‌گیری شاعر، بیانگر ذهن خلاق اوست که یک نکته عمیق معرفتی درباره ارزش و جایگاه دل را این‌گونه در قالب داستان «روباه و شکارچی» گنجانده است تا بگوید که همه چیز وجود ما دل است و گران‌بهایی دل به سبب این است که خانه و جایگاه خداوند است.

5- نتیجه‌گیری و تعیین نوع:

باتوجه به اینکه، حکمت و معرفتی در شهر نهفته است و شاعر برای بیان آن از ظرف داستانی بهره گرفته است، در مجموع می‌توان این شعر را در رده ادبیات تعلیمی-عرفانی جای داد.

خوانش متن:

« چون بشناختم که آدمی، شری فترِ خلاق است و قدر ایام عمر خویش نمی‌داند، در شگفت افتادم و چون نیک بنگریستم؛ دریافتم که مانع آن، راحت اندک و نیاز حقیر است که مردمان بدان، مبتلا گشت هاند. هر که به امور دنیایی رو آورد و از سعادت آخرت خود غفلت کند، همچون آنمرد است که از پیش اشتر مست بگریخت و به ضرورت، خویشان در چاهی آویخت و دست در دو شاخ زد که بر بالای آن روئیده بود و پاهایش بر جایی قرار گرفت. در این میان، بهتر بنگریست، هر دو پای، بر سر چهار مار بود که سر از سوراخ، بیرون گذاشته بودند. نظر بر قعر چاه افکند، ازدهایی سهمناک دید؛ دهان گشاده و افتادن او را انتظار م‌یکرد. به سر چاه، التفات نمود. موشان سیاه و سپید، بیخ آن شاخها دایم می‌بریدند و او در اثنای این، تدبیری می‌اندیشید و خلاص خود را طریقی می‌جست. پیش خویش، زنبورخان‌های و قدری شهد یافت، چیزی از آن به لب برد، از نوعی در حلاوت آن مشغول گشت که از کار خود غافل ماند و نه اندیشید که پای او بر سر چهار مار است و نتوان دانست که کدام وقت در حرکت آیند، و موشان در بریدن شاخها، جد بلیغ می‌نمایند و ... ، چند آنکه شاخ بگسست و آن بیچاره حریص در دهان ازدها افتاد.

پس، من دنیا را بدان چاهِ پُر آفت، مانند کردم و موشان سپید و سیاه و مداومت ایشان بر بریدن شاخها بر شب و روز، و آن چهار مار را به طبایع که عمادِ خلقت آدمی است و هرگاه که یکی از آن در حرکت آید، زهرِ قاتل باشد، و چشیدنِ شهد و شیرینی آن را مانند کردم به لذّات این جهانی که فایدهٔ آن، اندک و رنج آن، بسیار است، و راه نجات بر آدمی، بسته می گرداند، و اژدها را مانند کردم به مرجعی که از آن، چاره نتواند بود؛ هرآینه بدو باید پیوست و آنگاه ندامت، سود ندارد و راه بازگشتن مهیا نیست.»

شناسایی و استخراج نکات زبانی:

✓ کاربردهای کهن واژگان که امروزه، به گونه های دیگر به کار گرفته می شوند: اشتر، شاخ، بنگریست، نتوان دانست

✓ جمع کلمهٔ « موش » با نشانهٔ « ان »

✓ به کارگیری کلمهٔ « بگسست » در معنی « بریده شد، شکست »

✓ به کارگیری « شهد » در معنی « عسل »

✓ کاربرد کلمهٔ « قاتل » در معنی گُشنده برای غیر انسان

✓ جدانویسی نشانهٔ منفی ساز فعل « ن » : « نه اندیشید » که امروزه می نویسیم : نیندیشید

✓ کاربرد « را » به معنی « برای » در جملهٔ « خلاص خود را طریقی می جُست »

✓ ترکیب « زنبورخانه » به معنی « لانهٔ زنبور » ، جالب توجه است ؛

✓ بیشتر جمله ها در این نمونه، کوتاه و قابل فهم هستند

شناسایی و استخراج نکات ادبی:

✓ شبکهٔ معنایی میانِ « شهد، شیرینی، چشیدن، زنبور و حلاوت »

✓ تضاد میان دو واژهٔ «سیاه و سفید»، «پا و سر» و «سر و قعر» در ترکیب «سر چاه و قعر چاه»، «زهر و شیرینی یا شهد»، «رنج و لذّت» «اندک و بسیار»

✓ بهره گیری از تمثیل برای بیان مفهوم غفلت انسان

شناسایی و استخراج نکات فکری:

در این حکایت، نگرش حکمی و تعلیمی، برجسته است. نویسنده برای بیان مقصود خود؛ یعنی بهره‌گیری از گذر عمر برای سعادت آن جهانی، در جایگاه اندرز، خطاب به خواننده، چند نکته را یادآور می‌شود:

- ✓ شریف بودن انسان در میان مخلوقات

- ✓ گرانبها بودن لحظات عمر

- ✓ هوشیاری و پرهیز از خوشی‌های زودگذر

نتیجه‌گیری و تعیین نوع:

نویسنده، این فکر را به خواننده، انتقال می‌دهد که:

- ✓ نسبت به جایگاه انسان، نگاه خوش‌بینانه و والایی داشته باشد

- ✓ قدر لحظه لحظه عمر خویش را بداند

- ✓ هوشیاری خود را حفظ کند و آن قدر سرگرم خوشیهای دنیایی نشود که گرفتار غفلت گردد

- ✓ سعادت و نیک‌بختی راستین، کسب خشنودی خدای بزرگ است

بانک محتوای آموزشی SET

آسان و سریع مطالب مهم را مرور کنید و برای آزمون آماده شوید.

همین الان کلیک کن

دوره‌های آموزشی

با دوره‌های آموزشی وارد مسیر یادگیری شوید و گام به گام خود را در کل درس راحت کنید.

نمونه‌سوال‌ات حل شده

با نمونه سوال‌ات حل شده درس به درس، مثال‌های مهم را ببینید و مفاهیم را آسان درک کنید.

خلاصه نکات

با خلاصه نکات درس به درس فقط به نکات مهم بپردازید و زمان را ذخیره کنید.

ویدئو آموزشی

با ویدئوهای کوتاه درس به درس، مطالب درس را آسان و سریع یاد بگیرید.

www.youtube.com/@saminskill

www.aparat.com/set_ir_official

www.instagram.com/set.ir.shop

t.me/set_ir_levelup

@set_ir_levelup

@levelupset

۰۲۱۴۴۰۷۰۷۳۰

۰۹۰۲۷۱۴۳۴۰۲

اسکن کنید